

Образність як відбиток гендерної специфіки картини світу :

індивідуально-авторський аспект

О.Л. Козачишина., О.О. Змієвська

Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

*Corresponding author. E-mail: kozachyshyna@ukr.net

Анотація. Предметом даної статті є індивідуально-авторський аспект гендерних особливостей картини світу мовної особистості. Дослідження здійснюється з опорою на кореляти тропів у романах “Tender is the Night” Ф.С.Фіцджеральда та “Save Me the Waltz” З.Фіцджеральд.

Ключові слова: *гендер, когнітивний стиль, образність, референт, корелят, концепт, картина світу.*

У процесі пізнання, категоризації та концептуалізації навколишнього світу в кожній мовній особистості формується глобальний образ дійсності – концептуальна картина світу. Вона складається під впливом усього прижиттєвого досвіду особистості (власного та інтеріоризованого колективного) і містить не лише відображувані об’єкти, а й позицію того, хто відображає, його/її ставлення до цих об’єктів. Засобом вираження знань про навколишню дійсність та її оцінки слугує мова. Користувачі мови завжди активні як члени суспільства і як особистості при інтерпретації свого оточення. Вони здійснюють в першу чергу категоризацію тих ситуацій і взаємодій, свідками чи учасниками яких вони виступають, які актуальні саме для них [1, с.55].

Дослідження з цих позицій авторської образності в художніх текстах письменників різної статі розкриває значні можливості для вивчення особливостей жіночої та чоловічої картини світу. Значущість авторської образності (метафор та порівнянь) для аналізу гендерно специфічних концептосистем полягає в можливості виявлення деяких закономірностей вибору допоміжних зон тропів, за допомогою яких здійснюється інтерпретація нового змісту через старе знання, розуміння однієї сутності через призму іншої [3, с.351; 5, с. 5]. Хоча набір концептів, до якого звертаються творці образності, спільний для всього мовного соціуму, відбір референтів та корелятив тропів носить суб’єктивний характер, що визначається багатьма чинниками. Серед цих факторів досить вагому роль відіграє гендерна приналежність автора образності – носія гендерно диференційованого досвіду та ціннісних орієнтацій. Специфіка концептів зони-мішені (референтів) метафор та порівнянь може слугувати відбитком концептуальної картини світу мовної особистості, являючи собою сукупність понять, які, при акценті на них авторської думки, вимагають особливого – образного – способу вираження. Зона-джерело (кореляти) постає як прояв мовної картини світу, представлені вербалізованими сутностями мовного лексикону, що виступають понятійними фільтрами, посередниками для оформлення концептів зони-мішені.

Метою даної статті є вивчення особливостей корелятив авторської образності в художніх текстах авторів різної статі та реконструкція на їх основі мовної картин світу письменників як мовних особистостей.

Матеріалом для дослідження гендерних характеристик художніх текстів окремо взятих авторів різної статі було обрано два романи: Ф.С.Фіцджеральда “Tender is the Night” (надалі TN) та З.Фіцджеральд “Save Me the Waltz” (SMW). Вибір саме цих творів для аналізу пояснюється тим, що зазначені романи належать перу авторів, максимально близьких у мовному, культурному та часовому плані. Важливо також, що вказані тексти характеризуються жанровою й тематичною аналогічністю. Врахування цих моментів допомагає уникнути інтерференції факторів, не пов’язаних з гендерною приналежністю письменників.

Реконструкція мовної картини світу авторів здійснюється з опорою на тематичні угруповання корелятив тропів, використаних письменниками в зазначених романах. Розглядаються лише ті метафори й образні порівняння, для створення яких авторами були залучені типово “жіночі” й “чоловічі” реалії [2, с. 209-210], оскільки всі інші концептуальні кореляти, хоча й важливі для вивчення специфіки когнітивного стилю авторів у цілому, не несуть настільки очевидної інформації про гендерні характеристики письменників.

Аналіз корелятив тропейки у досліджуваних романах дає підстави для цікавих висновків щодо гендерних пріоритетів письменників.

Кількість тропів, корелятами яких є стереотипно “жіночі” та “чоловічі” реалії, суттєво різняться в двох творах. Так, у романі “SMW” було виявлено загалом 139 таких прикладів, тоді як “TN” – лише 53. Метафори та порівняння, корелятами яких є “жіночі” поняття домашньої сфери у романі З.Фіцджеральд нараховують 86 прикладів, що складає 61,9% – більшу частину загальної чисельності тропів з типово

“чоловічими” та “жіночими” корелятами у цьому творі. У романі ж Ф.С.Фіцджеральда образність з “жіночими” корелятами представлена 20 прикладами – 37,7% від загальної маси зазначених метафор і порівнянь, що, дещо менше за кількість тропів з “чоловічими” корелятами. Такий розподіл аналізованих одиниць цілком узгоджується з гендерними характеристиками авторів творів.

Виокремлені “жіночі” кореляти розподіляються на 5 тематичних угруповань: *діти й догляд за ними; одяг, тканини, прикраси; предмети домашнього побуту; їжа; домашнє господарство, робота по дому.*

Найбільш кількісним в обох романах є угруповання корелятив, що позначають реалії *догляду за дітьми*. У романі “SMW” їх нараховується 27 одиниць (31,4% від “жіночих” корелятив), у другому з аналізованих творів вони представлені 11 прикладами (55%). Така вражаюча процентна репрезентація зазначеної образності в романі “TN” пояснюється двома причинами. По-перше, загальна кількість виявлених метафор і порівнянь з корелятами “домашньої сфери” в романі Ф.С.Фіцджеральда досить незначна – всього 20 прикладів, тому порівняно невелика чисельність такої образності (11 пр.) виглядає настільки об’ємно в процентному співвідношенні. По-друге, використання образу дитини носить принциповий, концептуальний характер у романі. Цей образ залучається для характеристики одного з головних персонажів твору – Розмарі Хойт. Наприклад: <...> *one’s eye moved on quickly to her daughter, who had the magic in her pink palms and her cheeks lit to a lovely flame, like the thrilling flush of children after their cold baths in the evening* [TN, с. 33-34]. Автор акцентує увагу на одній з найяскравіших рис героїні – її юності – завдяки аналогії між молодістю Розмарі та зворушливою дитячою свіжістю, здоровим рум’янцем дітей після їхнього вечірнього купання. Порівняння Розмарі з дитиною прослідковується протягом значної частини роману, зазначаючи поступово якісних змін, що підкреслюють суперечливість між оманливою дитячістю героїні та її внутрішньою твердістю. Остаточне подорослішання дівчини передається як образне “перерізання пуповини” (*severance of umbilical chord*), відлучення від груді – *It was time she were spiritually weaned* [TN, с. 42].

Кількісна та якісна репрезентація інших тематичних угруповань “жіночих” корелятив в досліджуваних романах досить нерівноцінні. Так, у романі “TN” тематичне угруповання *одяг, тканини, прикраси* нараховує 4 приклади, тоді як у романі “SW” подібні кореляти представлені 17 прикладами. Угруповання *їжа* та *домашнє господарство* у романі Ф.С.Фіцджеральда репрезентовані відповідно 4-ма та 1-м прикладами, а *предмети домашнього побуту* взагалі не залучаються автором при образному осмисленні дійсності. У романі З.Фіцджеральд ці тематичні угруповання нараховують 9, 19 та 14 прикладів.

Досить численними та різноманітними корелятами “домашньої сфери” в романі З.Фіцджеральд виявились реалії “жіночих” *рукоділь*. Такими рукоділлями в романі “SMW” є: плетіння мережива (*like a person making tatting*); штопання (*like dirty knots of mending thread*); гаптування (*like featherstitching; a thread of glamour, a Rolls-Royce thread, a thread of O’Henry*); прядіння та ткацтво (*to weave; spinning*).

Поміж “жіночих” корелятив тропів у романі “SMW” зустрічаємо й назви різноманітних тканин: батист (*cambric*), вовну (*bits of chartreuse wool*), шифон (*pink chiffon*), парчу (*Empire satin brocade*), накрохмалений серпанок (*tarlatan*), мереживо (*lacy pattern*), полотно (*linen*), батик (*batic*). У випадку поєднання таких стереотипно “домашніх” корелятив із абстрактно-філософськими референційними концептами виникає яскравий неординарний образ, своєрідний оксюморон, як, наприклад, при порівнянні особистості людини з шифоном, що роздувається вітром. Наприклад: *her personality was alive like a restless pile of pink chiffon in a breeze* [SMW, с. 103].

У Ф.С.Фіцджеральда знаходимо лише два приклади залучення корелята *тканина* при створенні образності. Наприклад: *She was like a bright bouquet, a piece of precious cloth being displayed before fifty eyes* [TN, с. 105]. При цьому використовується загальний опис тканин без уточнення назви (*fine-spun; a piece of precious cloth*), що може свідчити як про “глобальність” когнітивного стилю письменника, ігнорування неважливої, на його погляд, деталізації, так і про незнання Ф.С.Фіцджеральдом тонкощів цієї традиційно “жіночої” сфери.

Цікаво, що при використанні в ролі корелятив образності реалій тематичного угруповання *їжа* в обох романах іноді прослідковуються певна “чоловічість” асоціацій, що проявляється в звертанні до назв алкогольних напоїв – традиційно більш “чоловічої” сфери. Це можна побачити, наприклад, в реченні, де задоволення жінкою власної сексуальної жаги автор роману “TN” порівнює з насолодою аперитивами): *Desirous, she chooses her aperitifs wisely* [TN, 313]. Аналогічний приклад зустрівся і в романі “SMW”, де авторське образне бачення асоціює скупчення хмарок із піною на відерці пива: *Little clouds foamed over the placidity aimlessly as froth from a beer pail* [SMW, с. 155].

Як видно із наведених прикладів, досліджувані автори в неоднаковій мірі залучають у ролі корелятив образності реалії “домашньої сфери” діяльності людини. Такі кореляти виявились значно численнішими та різноманітнішими в романі З.Фіцджеральд, що вказує на добре знання авторкою зазначеної “домашньої сфери” та на важливість пов’язаних з цією сферою понять у когнітивному стилі письменниці.

У творі Ф.С.Фіцджеральда т.зв. “домашня образність” представлена набагато бідніше, що не суперечить стереотипним уявленням про значно меншу, порівняно з жінками, значущість домашньої сфери діяльності для чоловіків.

Аналіз тропів, корелятами яких є реалії “чоловічої” публічної сфери, виявив досить значне переважання відповідних мовних одиниць у романі З.Фіцджеральд - 53 приклади проти 33 прикладів у творі Ф.С.Фіцджеральда. Причиною цього може виступати як більша схильність письменниці до образного осмислення дійсності в цілому, так і значний інтерес авторки до типово “чоловічих” видів діяльності. Як показує аналіз, З.Фіцджеральд не поступається чоловікові в знанні таких видів діяльності, використовуючи різноманітні реалії публічної сфери для створення образності

В обох текстах виокремлені кореляти репрезентують 5 угруповань: *війна, зброя; машини та техніка; морська справа; спорт; інші види “чоловічої” діяльності.*

Найчисленнішими у романі “TN” виявились кореляти тематичного угруповання *війна, зброя*: 12 прикладів (36,4% усіх “чоловічих” асоціацій). Поміж експлікаторів знаходимо назви різноманітних військових реалій: *armorial shield, chain mail, helmet, yielding up of swords, battle.*

Відповідна тематична група в романі “SMW” представлена 15 прикладами (28,3% усіх “чоловічих” корелятів). Серед них нерідко зустрічаємо середньовічні реалії, такі як: *фортеця (fortress)* та її *вежі (towers)*, *меч (sword)*, *ніхви (sheath)*, *спис (lance)*, *гільйотина (guillotine)*, *диба (mediaeval rack)*. Наявність подібних номінацій у творі, події якого відбуваються в ХХ сторіччі, надає тексту романтичного звучання, дещо згладжуючи різкість від залучення військових асоціацій. В цьому ракурсі по-іншому сприймається прізвисько чоловіка головної героїні твору Девіда Найта (*Knight*), що перекладається як “лицар”. Воно несе певне смислове навантаження, відображаючи романтичність бачення авторкою світу, втілюючи загальновідому мрію жінок про галантного лицаря, “принца на білому коні”. Підтвердженням цьому може слугувати те, що тема “принца та принцеси у вежі” звучить у листуванні головної героїні роману з нареченим. Пояснення ролі вказаних образів у романі “SMW” знаходимо у Дж.М.Еллербі, яка вважає, що залучення цих моментів засвідчує намагання З.Фіцджеральд порушити усталені стереотипи, кинути виклик традиційному розподілу гендерних ролей, ув’язненню жінки у вежі домашніх обов’язків [4, с. 165-168].

Шість прикладів нараховує в романі “TN” тематична група *машини та техніка*. Експлікаторами корелятів цього угруповання виступають такі назви: насос (*pump*), гальма (*brakes*), ходова частина (*chassis*), важіль (*lever*), підсилювач (*amplifier*).

Помітну цікавість до *техніки* та її знання проявила при створенні образності З.Фіцджеральд. Це тематичне угруповання є одним з найчисельніших “чоловічих” груп корелятів у романі. Воно представлено 15 прикладами, що становить 28,3% усіх залучених авторкою асоціацій публічної сфери. Серед експлікаторів зустрічаємо такі: рефлектор (*metal reflector*), фунікулер (*hydraulic funicular*), механіка (*mechanics*), механізм (*machinery*). Поміж корелятів цього різновиду знаходимо значну кількість реалій, пов’язаних із автомобілями, таких як: акселератор (*accelerator*), ходова частина (*chasses*), запалення (*inflation*), поршень (*piston-rod*), фігурки на радіаторі (*metal figures on a vast moving radiator cap*).

Спортивні реалії в ролі корелятів образності зустрічаються 5 разів у романі “TN” (15,1%) та 3 рази в романі “SMW” (5,7%). Реалії *морської справи* як кореляти тропів зустрічаємо 3 рази в романі “TN” (9,1%) та 6 разів у творі “SMW” (11,3%).

Серед корелятів образності, що належать до понять публічної сфери, в обох романах зустрічаємо також інші реалії із різних галузей типово “чоловічої” діяльності. Такі реалії репрезентовані 7-ма прикладами (21,2%) в “TN”, поміж них знаходимо асоціації з мисливством (*like an obedient retriever*), коридом (*like a torreador’s cape*), біржевою діяльністю (*like a stock-market report*), іншим “чоловічим” досвідом (*like a rich man after a disastrous orgy*). Аналогічні кореляти в романі З.Фіцджеральд нараховують 14 прикладів (26,4%), серед яких домінують “чоловічі” заняття і професії: електрик (*like an electrician installing a complicated fuse*), хірург (*as the most dexterous surgeon*), скульптор (*like a sculptor’s scalpel*), інженер (*a mechanical engineer surveying the growing necessities of a construction*), баришник (*profiteer recounting incidents of business prowess*).

Таким чином, вивчення корелятів образності, які являють собою реалії “публічної сфери” діяльності, показало, що такі концепти відіграють важливу роль у мовному осмисленні дійсності не лише для Ф.С.Фіцджеральда як письменника-чоловіка, а й для З.Фіцджеральд.

Загалом можна сказати, що мовна особистість З.Фіцджеральд, що постає із специфіки корелятів тропів у романі “Save Me the Waltz”, являє собою досить парадоксальне поєднання яскраво виражених стереотипно “жіночих” та “чоловічих” рис. З одного боку, спостерігаємо широке використання різноманітних реалій “домашньої сфери” як корелятів метафор та образних порівнянь, прослідковуємо й очевидну уважність до дрібних деталей. З іншого боку, виявлено значну кількість референтів образності,

що становлять традиційно “чоловічий” інтерес, виокремлені кореляти тропів засвідчують добре знання різноманітних видів “публічної сфери діяльності”.

Мовна особистість Ф.С.Фіцджеральда, яка вимальовується на основі образності у романі “Tender is the Night”, цілком узгоджується з традиційними уявленнями про більшу глобальність чоловічого когнітивного стилю, зосередженість на загальних моментах при нехтуванні дрібною деталізацією концептів, а також про типово “чоловічі” пріоритети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дейк Т.А. ван, Макростратегии // Т.А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация: Сб. работ / Пер с англ.; Сост. В.В. Петров; Под ред. В.И. Герасимова / Т.А. ван Дейк, В. Кинч. – М.: Прогресс, 1989. – С. 41-67.
2. Козачишина О.Л. Гендерний чинник у мові та мовленні // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. – Серія Філологія. – Вип. 9. – Вінниця: ТОВ «Ландо ЛТД», 2007. – С. 209-213
3. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике // Фундаментальные направления современной американской лингвистики: Сб. обзоров / Под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секириной / А.Ченки. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1997. – С. 340-369.
4. Ellerby J.M. Conversation and the Fitzgeralds. Conflict or Collaboration? // The Text Beyond. Essays in Literary Linguistics / Ed. by C.G. Bernstein / J.M. Ellerby. – Tuscaloosa; L.: Univ. of Alabama Press. – 1994. – P. 157-176.
5. Lakoff G. Metaphors We Live by / G.Lakoff, M. Johnson. – Chicago; L.: Univ. of Chicago Press, 1980. – 242 P.
6. SMW = Fitzgerald Z.. Save Me the Waltz / Z.Fitzgerald. // Z.Fitzgerald. The Collected Writuings. – L.: Little, Brown and Co, 1991. – P. 1-196.
7. TN = Fitzgerald F.S. Tender is the Night / F.S. Fitzgerald.. – М.: Радуга. 1983. – С.31-337.

REFERENCES

1. Dijk Teun A. van. Macrostrategies // Teun A. van Dijk Language. Cognition. Communication.: Collection of Works / Transl. from English.; Compiled by V.V. Petrov; Ed. by V.S.Gerasimov / Teun A. van Dijk, V. Kinch. – М.: Progress, 1989. – P. 41-67.
2. Kozachyshyna O.L. Gender Factor in Language and Speech // Scientific Journal of Vinnytsia State M.Kotsiubynskyi Pedagogical University. – Philology. – Issue 9. – Vinnytsia: TOV «Lando LTD», 2007. – P. 209-213
3. Cienki A. Semantics in Cognitive Linguistics // Fundamental Directions in Modern American Linguistics: Collection of Reviews. / Ed. by A.A. Kibrik, I.M.Kobozeva, I.A.Sekirina / A. Cienki. – М.: Moscow Univerity, 1997. – P. 340-369.
4. Ellerby J.M. Conversation and the Fitzgeralds. Conflict or Collaboration? // The Text Beyond. Essays in Literary Linguistics / Ed. by C.G. Bernstein / J.M. Ellerby. – Tuscaloosa; L.: Univ. of Alabama Press. – 1994. – P. 157-176.
5. Lakoff G. Metaphors We Live by / G.Lakoff, M. Johnson. – Chicago; L.: Univ. of Chicago Press, 1980. – 242 P.
6. SMW = Fitzgerald Z.. Save Me the Waltz / Z.Fitzgerald. // Z.Fitzgerald. The Collected Writuings. – L.: Little, Brown and Co, 1991. – P. 1-196.
7. TN = Fitzgerald F.S. Tender is the Night / F.S. Fitzgerald.. – М.: Радуга. 1983. – P.31-337.

Imagery as the Reflection of Gender Specific Picture of the World : Individual Author’s Perspective Kozachyshyna O.L., Zmievska O.O.

Abstract. The subject-matter of the article is the gender differences in the world picture of individual authors as language personalities. The research focuses on the target domains of imagery in the novels “Tender is the Night” by F.S. Fitzgerald and “Save Me the Waltz” by Z. Fitzgerald.

Key words: *gender, cognitive style, imagery, source domain, target domain, concept, picture of the world*

Образность как отражение гендерной специфики картины мира : индивидуально-авторский аспект

Козачишина О.Л., Змиевская Е.А.

Аннотация. Предметом данной статьи является индивидуально-авторский аспект гендерных особенностей картины мира языковой личности. Исследование проводится с опорой на корелеты тропеики в романах “Tender is the Night” Ф.С.Фицджеральда та “Save Me the Waltz” З.Фицджеральд.

Ключевые слова: *гендер, когнитивый стиль, образность, референт, корелят, концепт, картина мира.*